

Pandemija i sloboda bogoštovlja

*Antonio Spadaro SJ**

U vremenu pandemije COVID-19 vjernici raznih religija našli su se u do sada još nepoznatoj situaciji. Posebice se to odnosi na vjernike monoteističkih religija koji sa svojim pripadajućim zajednicama nisu mogli na redovite načine slaviti svoja velika slavlja, koja su sva padala u travnju: židovska Pasha, katolički i pravoslavni Uskrs i Ramazan.

Razlog su tomu norme o zabrani okupljanja koje su donijele vlade mnogih zemalja u cijelom svijetu, kako bi se usporilo širenje virusa koji je u visokom stupnju zarazan. Zabrana slavljenja na mjestima bogoštovlja samo je jedan od primjera bitnoga ograničavanja ostvarivanja ljudskih prava i građanskih sloboda u cijelom svijetu, koje su uzrokovane nastojanjem da se omogući fizička distanca koja bi učinkovito spriječila infekcije. Od pada Berlinskoga zida u Europi nije zapamćeno slično ograničenje vjerskih sloboda i drugih temeljnih prava, koji predstavljaju kičmu naše demokracije i pravne države. Čuli smo mnoge glasove koji su govorili da se time u nekim zemljama stavila u pitanje sloboda bogoštovlja. Što bismo dakle razmišljali o tome što se dogodilo?

Kako bismo dali odgovarajuće vrjednovanje, trebamo shvatiti da je izazov pred kojim se čovječanstvo nalazi uistinu ozbiljan. Svjedočili smo — u nedostatku odgovarajućih cjepiva i liječenja — velikim krizama zdravstvenih sustava u cijelom svijetu. Žarišta pandemije izazvali su zarazu i smrt. Strogo ograničavanje fizičkih dodira među osobama prepoznato je kao jedini učinkoviti lijek, smanjujući na najmanju razinu sve aktivnosti koje nisu nužne: trgovačke, one s područja kulture i sporta, okupljanja i privatnih svečanosti. Sve to znači određeno ograničavanje temeljnih prava potvrđenih u nacionalnim, međunarodnim i europskim pravima. Među tima i pravo na slobodu religije ili vjeroispovijesti, koje podrazumijeva slobodu da se osobno izrazi vlastita religija ili vlastita vjeroispovijest, u bogoštovlju, u javnom i zajedničkom poučavanju, u njihovu prakticiranju i opsluživanju. Načini slavljenja koji su vlastiti liturgijskomu slavlju — koji zahtijevaju geste, kontakte, bliskost, a za koje nije utvrđeno da su usklađeni s postupanjima prema sigurnosnim mjerama, nisu imuni, kao ni bilo koje drugo ljudsko djelovanje, na mehanizme prenošenja zaraze. Osim toga, jedno je individualni posjet muzeju ili knjižnici, a drugo je sudjelovanje na zajedničkoj liturgiji: svaka uspo- redba između dviju aktivnosti je neprimjerena.

Ako neka temeljna ljudska prava poput slobode savjesti ili izražavanja ne ovise o fizičkom kontaktu, druga su naprotiv — poput slobode religije ili vjeroispovijesti, i slobode udruživanja — prava koja su usko vezana za zajednicu i za slobodu okupljanja. Upravo su dakle ta prava pod posebnim utjecajem važećih mjera *lockdown*.

* Antonio Spadaro SJ, urednik časopisa *La Civiltà Cattolica*, Rim. Članak je tiskan 2020. u *La Civiltà Cattolica*, 171 (4078), 362–364. S talijanskoga preveo Mislav Skelin SJ.

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda posebno spominje javno zdravlje kao jedno od izuzetno rijetkih razloga radi kojih se ograničava sloboda religije ili vjeroispovijesti (članak 9). Neke države proglasile su izvanredno stanje na nacionalnoj razini, koje dopušta neka ograničenja temeljnih prava u smislu Konvencije. Stoga su važeća ograničenja zakonita s točke gledišta ljudskih prava. Uzmimo u obzir kako je zaštita slabih i ranjivih vrlo visoka vrijednost i sa stajališta vjere te stoga treba biti u ravnoteži s potrebom za zajednicom i okupljanjem. Odredbe su usmjerene na spašavanje ljudskih života, kako vjernika, tako i drugih članova društva. Dakle, važno je priznati da ta zabrana okupljanja, uključujući i vjerska slavlja, ne bi smjela biti shvaćena kao vjerska diskriminacija ili čak progon.

Ipak, sva ograničenja temeljnih prava trebaju imati pravni temelj, biti nužna, odgovarajuća, razumna, i općenito razmjerna cilju kojemu služe i pravu koje ograničavaju. Prijetnja COVID-19, ma koliko bila teška, ne oslobađa vlade i parlamente od tih uvjeta. Glasovi iz zajednice pravnika i iz vjerskih zajednica postavljali su pitanja jesu li sve *lockdown* mjere razmjerne. S druge strane, hitnost i opasnost zahtijevale su od vlada donošenje vrlo ozbiljnih odluka velikoga opsega s vrlo kratkim rokovima obavještanja, stavljajući tako na njihova ramena velik teret odgovornosti. Takav je slučaj s Italijom i s Odredbama Predsjednika Vijeća ministara (DPCM), administrativnim dokumentima koji nemaju snagu zakona i koji služe aktualizaciji norme ili objavljivanu pravilnika.

Društvo, koje je nositelj temeljnih prava, mora dakle biti svjesno kako sadašnja ograničenja služe prvenstveno moralnomu imperativu zaštite ljudskih života i ne mogu se upotrijebiti za druge političke ciljeve, osim u malobrojnim slučajevima vrijednim žaljenja. Ako je u demokratskim državama uvijek nužno raspraviti i izbliza nadgledati djelovanja vlade, osobito kada ograničavaju temeljna prava, ne čini se da je ovo trenutak u kojem bi se pozivalo na jednu pogrešno shvaćenu “građansku neposlušnost”.

Imajući na pameti da je ljudsko dostojanstvo više od ljudskoga života i da ljudska bića imaju potrebu za fizičkim kontaktima, građani ipak mogu imati sumnje o zakonitosti mjera koje su donesene. Neke od njih jasno izazivaju pitanje o tome jesu li odgovarajuće i razmjerne. U takvim slučajevima postoji preispitivanje i ono je uvijek legitimno i primjereno kako bi se vrjednovala i, ako je nužno, poboljšale mjere koje su u pitanju. To odgovara ostvarenju jednoga drugoga temeljnoga prava: pravne zaštite.

Općenito govoreći, ipak je jasno kako je potrebno vježbati se u strpljivosti i dobroj volji, slijedeći na realističan način norme koje su usmjerene na zaštitu drugih od zaraze. Podcijeniti upute tijela javnoga zdravstva bilo bi neodgovorno. Naprotiv, od temeljne je važnosti da vlade uvedu u moguću primjenu *ad hoc* mjere koje će omogućiti vjernicima sudjelovanje u bogoslužju u sigurnim uvjetima utemeljenima na epidemiološkoj krivulji. Ne smiju se nikako zanemariti duhovne potrebe vjerskih zajednica koje, sa svojim vrijednostima, doprinose i daju jamstvo socijalne kohezije i održanja.

U Italiji se od 18. svibnja, s određenim posebnostima, u katoličkim crkvama ponovno održavaju liturgijska slavlja s narodom s obdržavanjem zdravstvenih normi. Odluka je plod Protokola koji su potpisali Predsjednik Vijeća ministara, Predsjednik Talijanske biskupske konferencije i Ministar Unutarnjih poslova. Slične obveze prihvatile su i ostale vjeroispovijesti. Koliko je do kršćanskih crkava, uvijek je važno uzeti u obzir da se bogoštovlje i pastoralne djelatnosti ipak ostvaruju, prema mogućnostima, i u *lockdown* uvjetima. Crkva, ako je uistinu Crkva, nije nikada “zatvorena”.